

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-82-74>

УДК 336.14:352

ФІНАНСОВА СТІЙКІСТЬ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В УМОВАХ ВІЙНИ ТА В ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД

FINANCIAL SUSTAINABILITY OF TERRITORIAL COMMUNITIES IN WAR AND POST-WAR CONDITIONS

Шматковська Тетяна Олександрівнакандидат економічних наук, професор,
Волинський національний університет імені Лесі Українки
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2771-9982>**Чиж Наталія Михайлівна**кандидат економічних наук, доцент,
Луцький національний технічний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8183-1951>**Shmatkovska Tetiana**

Lesya Ukrainka Volyn National University

Chyzh Nataliia

Lutsk National Technical University

У статті досліджено фінансову стійкість територіальних громад як ключову передумову забезпечення їх життєздатності в умовах війни та формування економічної основи повоєнного відновлення. Визначено, що деструктивний вплив війни, трансформація міжбюджетних відносин і зростання соціальних зобов'язань істотно змінили параметри фінансової спроможності громад та підвищили вимоги до якості управління фінансовими ресурсами. Досліджено основні напрями зміни доходної та видаткової частин місцевих бюджетів, а також структурні зрушення у джерелах фінансування місцевого розвитку. З'ясовано ключові фактори, які впливають на фінансову стійкість територіальних громад у кризових умовах. Обґрунтовано необхідність забезпечення інституційної узгодженості та стратегічного фінансового планування для підвищення стабільності місцевих фінансів у повоєнний період. Доведено необхідність формування механізму забезпечення фінансової стійкості територіальних громад, орієнтованого на підвищення їх бюджетної автономії, ефективності використання ресурсів і довгострокової економічної спроможності в умовах відновлення.

Ключові слова: територіальні громади, місцеве самоврядування, фінанси, фінансова стійкість, невизначеність, бюджетна стійкість, місцеві податки, адміністрування, вирівнювання, війна, повоєнний період, повоєнне відновлення, зелені фінанси.

The purpose of the article is to provide a theoretical and methodological justification and analytical assessment of the financial sustainability of territorial communities in the face of military challenges and post-war reconstruction, as well as to identify key approaches to strengthening their budgetary capacity and ability for long-term socio-economic development. The research methodology is based on a combination of general scientific and special methods of understanding economic processes. In the process of analysis, methods of abstraction and generalization were used to form theoretical approaches to the financial stability of territorial communities, comparative and structural-dynamic analysis - to assess changes in budget indicators in the war and post-war periods. Analytical conclusions were formed using statistical methods, a systematic approach and logical modeling in order to identify the relationships between the financial capacity of communities and the conditions of their functioning. The article examines the financial sustainability of territorial communities as a key prerequisite for ensuring their viability in wartime and forming the economic basis of post-war recovery. It is determined that the destructive impact of the war, the transformation of intergovernmental relations and the growth of social obligations have significantly changed the parameters of the financial capacity of communities and increased the requirements for the quality of financial resource management. The main directions of changes in the revenue and expenditure parts of local budgets, as well as structural shifts in the sources of financing for local development, are investigated. The key factors that affect the financial sustainability of territorial communities in crisis conditions are identified, in particular the level of own revenues, budget balance, flexibility of financial decisions and the ability to adapt. The need to ensure institutional coherence and strategic

financial planning to increase the stability of local finances in the post-war period is substantiated. An organizational and economic mechanism for ensuring the financial sustainability of territorial communities is formed, focused on increasing their budgetary autonomy, efficiency of resource use and long-term economic capacity in recovery conditions.

Keywords: territorial communities, local self-government, finances, financial sustainability, uncertainty, budget sustainability, local taxes, administration, equalization, war, post-war period, post-war reconstruction, green finance.

Постановка проблеми. Актуальність проблеми фінансової стійкості територіальних громад у даний час обумовлюється загостренням диспропорцій у системі місцевих фінансів в умовах війни та невизначеності повоєнного розвитку. Воєнні дії спричинили істотне скорочення економічної бази окремих громад, руйнування виробничої й соціальної інфраструктури, зниження податкового потенціалу та одночасне зростання видаткового навантаження, пов'язаного із забезпеченням базових потреб населення. За таких умов фінансова стійкість територіальних громад набуває визначального значення для підтримання безперервності надання публічних послуг і збереження керованості соціально-економічних процесів на місцевому рівні.

Проблемність ситуації посилюється трансформацією міжбюджетних відносин, зокрема, змінами у механізмах бюджетного вирівнювання та обмеженістю власних фінансових ресурсів громад. При цьому нерівномірність впливу воєнних чинників призводить до поглиблення асиметрії фінансової спроможності територій, що ускладнює формування єдиних підходів до стабілізації місцевих фінансів [7]. Водночас повоєнний період висуває додаткові вимоги до фінансової стійкості територіальних громад, оскільки процеси відновлення потребують довгострокових інвестиційних рішень, прогнозованості бюджетних потоків і підвищеної відповідальності за використання фінансових ресурсів.

Таким чином, недостатня розробленість прикладних підходів до оцінювання фінансової стійкості територіальних громад у кризових і відновлювальних умовах, а також відсутність системного бачення шляхів її забезпечення з урахуванням воєнних ризиків визначають актуальність пошуку шляхів вирішення даної проблеми. Її розв'язання є об'єктивно необхідним для обґрунтування ефективних управлінських рішень і формування стійкої фінансової основи розвитку територіальних громад.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасних наукових дослідженнях фінансової спроможності та розвитку територіальних громад значна увага приділяється формуванню сучасних концептуальних підходів до управ-

ління місцевим розвитком. Зокрема, у працях М. І. Дзямулича [1; 2; 11] фінансова стійкість громад розглядається крізь призму смарт-розвитку та цифрової соціальної економіки, що дозволяє пов'язати бюджетну спроможність із резильєнтністю трудового потенціалу, якістю управлінських рішень і соціальною стабільністю територій. Такий підхід розширює традиційне трактування фінансової стійкості, акцентуючи увагу на її інституційних і соціально-економічних детермінантах.

Натомість у дослідженні Н. М. Довганик [3] визначається типологізація реформ місцевого самоврядування, що створює аналітичну основу для оцінювання впливу інституційних трансформацій на фінансову автономію громад. В даному аспекті фінансова стійкість трактується як похідна від якості децентралізаційних процесів та ефективності розподілу повноважень.

Проблематика модернізації соціальних послуг і використання фінансових інструментів у територіальному розвитку достатньо широко розкривається у працях І. С. Каленюк [4], де підкреслюється роль інноваційних підходів у підвищенні результативності використання місцевих фінансових ресурсів. Це формує підґрунтя для аналізу фінансової стійкості як здатності громад підтримувати належний рівень соціальних стандартів у складних умовах.

Окрім того, у роботі О. О. Подзізєя [5] обґрунтовано теоретичні засади відновлення конкурентоспроможності територіальних громад, що безпосередньо пов'язується зі стабільністю їх фінансової бази. Подібну аналітичну спрямованість має і дослідження Р. І. Содоми [6], присвячене моніторингу соціально-економічного розвитку громад, де фінансові показники розглядаються як ключові індикатори сталості місцевого розвитку.

Особливо варто відзначити праці, присвячені функціонуванню територіальних громад в умовах воєнних викликів. Так, у дослідженні Г. В. Східницької [7] фінансова безпека громад аналізується в контексті децентралізації під час воєнного стану, що дозволяє виокремити ризики для їх бюджетної стабільності. Ширший макроекономічний контекст воєн-

них наслідків розкрито у працях Ю. О. Чалюк [8; 9; 10], у яких визначено системні соціально-економічні трансформації, які опосередковано впливають на фінансову стійкість території.

Загалом наявні наукові напрацювання формують вагоме теоретичне підґрунтя дослідження, однак потребують подальшої систематизації з урахуванням специфіки воєнного та повоєнного періодів функціонування територіальних громад.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на наявність значної кількості наукових напрацювань у сфері місцевих фінансів, у дайни час недостатньо дослідженими є питання комплексної оцінки фінансової стійкості територіальних громад з урахуванням поєднання воєнних шоків і повоєнних трансформацій. Обмежено дослідженими є механізми адаптації бюджетної системи громад до тривалих кризових навантажень, а також інструменти забезпечення збалансованості фінансових потоків у період відновлення. Невирішеною залишається проблема формування узгоджених підходів до посилення фінансової спроможності громад в умовах високої невизначеності.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є теоретико-методологічне обґрунтування та аналітична оцінка фінансової стійкості територіальних громад в умовах воєнних викликів і повоєнного відновлення, а також визначення ключових підходів до зміцнення їх бюджетної спроможності та здатності до довгострокового соціально-економічного розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Економічна сутність фінансової стійкості територіальних громад полягає у їх здатності забезпечувати безперервне виконання своїх публічних функцій, підтримувати збалансованість бюджетних потоків і зберігати керованість фінансових ресурсів за умов різкого зростання невизначеності та шоків навантажень [1]. В умовах війни фінансова стійкість набуває ознак адаптивної спроможності, що проявляється у гнучкому перерозподілі видатків, підтриманні мінімально необхідного рівня доходів і збереженні платоспроможності місцевих бюджетів за одночасного скорочення економічної бази.

Разом з тим передбачається, що у повоєнний період фінансова стійкість повинна трансформуватися у стратегічну передумову відновлення, оскільки саме вона визначає можливість акумулювання ресурсів для

реконструкції інфраструктури, реалізації інвестиційних проєктів і відновлення економічної активності. Її сутність полягає не лише у поточній бюджетній рівновазі, а й у здатності громад формувати довгострокову фінансову основу розвитку, мінімізувати залежність від нестабільних джерел фінансування та забезпечувати прогнозованість фінансових рішень. Наразі ж можна констатувати, що деструктивний вплив війни призвів до суттєвого скорочення економічної бази територіальних громад через втрату виробничих потужностей, зниження ділової активності та міграційні процеси, що безпосередньо відобразилося на зменшенні обсягів власних доходів місцевих бюджетів [4]. Одночасно відбулося зростання фінансових ризиків, пов'язаних із нестабільністю надходжень і нерівномірністю їх просторового розподілу, що суттєво ускладнило підтримання бюджетної збалансованості.

Крім того необхідно зазначити, що трансформація міжбюджетних відносин змінила традиційні механізми фінансового вирівнювання та перерозподілу ресурсів, посиливши залежність окремих громад від трансфертних надходжень і підвищивши чутливість місцевих бюджетів до змін у державній фінансовій політиці [6]. За таких умов фінансова спроможність громад дедалі більше визначається не лише обсягами ресурсів, але й здатністю органів місцевого самоврядування оперативно адаптувати поточні бюджетні рішення до мінливих зовнішніх умов.

У такій ситуації зростання соціальних зобов'язань, пов'язаних із підтримкою внутрішньо переміщених осіб, забезпеченням базових соціальних послуг і фінансуванням критичної інфраструктури тощо, істотно розширило видаткові повноваження громад без адекватного збільшення доходної бази. Також це підвищило вимоги до якості управління фінансовими ресурсами, зокрема до зміню пріоритетів окремих груп доходів та видатків та стратегічної узгодженості фінансових рішень, що стало ключовою умовою збереження фінансової спроможності територіальних громад у кризових умовах (рис. 1).

Аналіз динаміки доходів місцевих бюджетів України свідчить про складний, нелінійний характер їх зміни в умовах зростаючої макроекономічної та безпекової нестабільності. Побудована лінійна трендова модель відображає загальну висхідну тенденцію доходів, що інтерпретується як середньорічне зростання бюджетних надходжень приблизно на 31,8 млрд грн. Такий результат свідчить

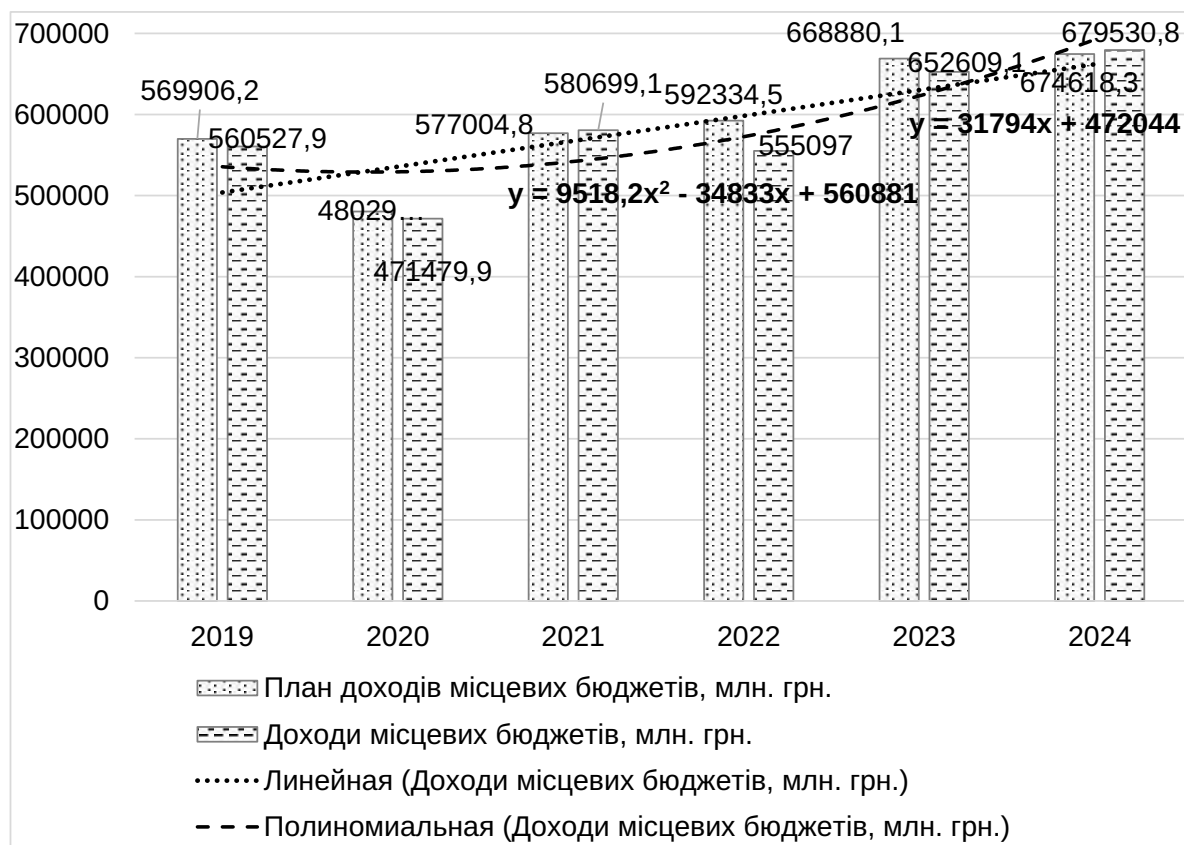

Рис. 1. Динаміка доходів місцевих бюджетів України за 2019-2025 рр.

Джерело: сформовано на основі [12]

про збереження довгострокового потенціалу нарощення фінансових ресурсів місцевих бюджетів навіть за кризових умов.

Водночас поліноміальна трендова модель другого порядку $y = 9518,2x^2 - 34833x + 560881$ більш точно фіксує хвилюватий характер динаміки, зумовлений різкими структурними зламами у 2020 та 2022 роках. Негативний лінійний коефіцієнт у поєднанні з додатним квадратичним членом відображає короткострокові спадні фази з подальшим відновленням і прискоренням зростання доходів. Це дозволяє інтерпретувати фінансову динаміку місцевих бюджетів як адаптивну, але чутливу до зовнішніх шоків.

Якщо вести мову про фінансову стійкість територіальних громад у кризових умовах, то вона формується під впливом сукупності взаємопов'язаних факторів, які визначають здатність місцевих бюджетів зберігати стабільність функціонування та адаптуватися до підвищеної невизначеності. Ключовим фактором при цьому є рівень власних доходів, який безпосередньо впливає на автономність фінансових рішень і можливість оперативного реагування на непередбачувані видат-

кові потреби [9]. Скорочення податкової бази знижує гнучкість бюджетної політики та посилює залежність від зовнішніх джерел фінансування.

Вагомий вплив має структура видатків і здатність до їх пріоритезації. У кризових умовах фінансова стійкість значною мірою визначається ефективністю перерозподілу ресурсів на користь критично важливих напрямів, що дозволяє підтримувати базовий рівень публічних послуг без втрати бюджетної керованості. Не менш важливим є стан бюджетної збалансованості, який відображає співвідношення доходів і видатків та рівень фінансових резервів громади (рис. 2).

Аналіз видатків місцевих бюджетів свідчить про високу чутливість видаткової частини до кризових шоків та зростання навантаження на місцеві фінанси. Фактичні видатки демонструють різке скорочення у 2020 та 2022 роках, що відображає обмеження фінансових можливостей громад у періоди загострення нестабільності (пандемія COVID-19 та початок війни). Водночас у 2023–2024 рр. спостерігається прискорене зростання видатків, зумовлене розширенням соціальних і інф-

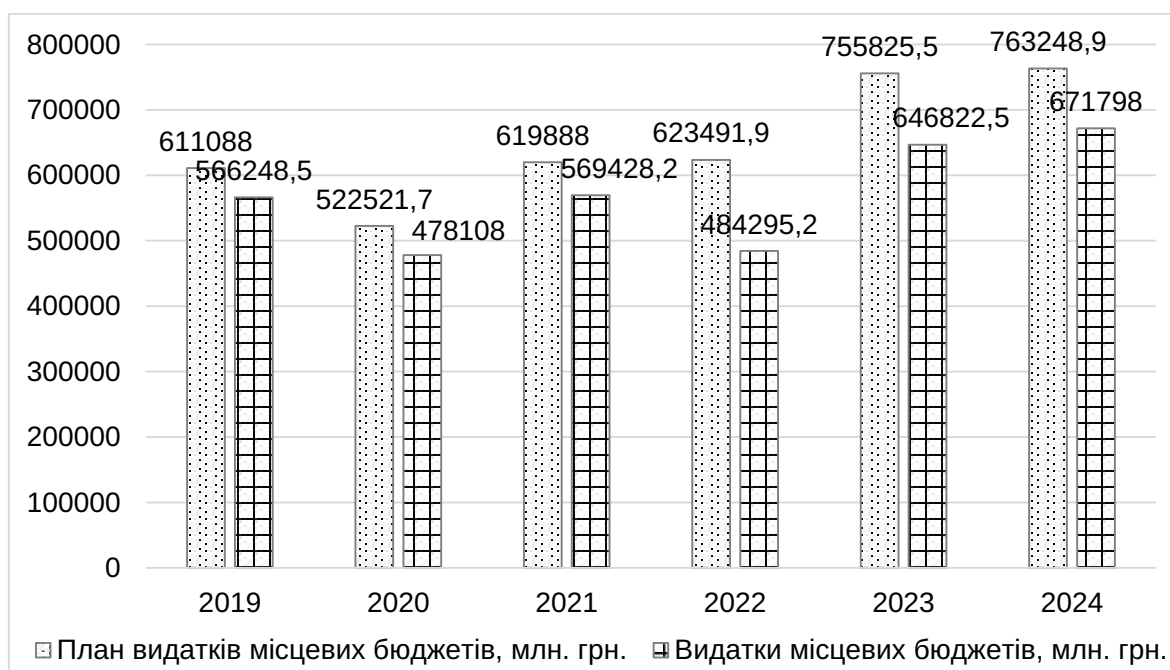

Рис. 2. Видатки місцевих бюджетів України за 2019-2025 рр.

Джерело: сформовано на основі [12]

раструктурних зобов'язань. Стійке перевищення планових показників над фактичними в окремі роки вказує на підвищену невизначеність бюджетного планування та необхідність більш гнучких механізмів управління видатковими пріоритетами територіальних громад.

Таким чином, бачимо, що інституційна спроможність органів місцевого самоврядування виступає окремим чинником, який впливає на якість управління фінансовими потоками. Наявність стратегічного фінансового планування, прозорих процедур і узгоджених управлінських рішень підвищує стійкість громад до зовнішніх шоків [3]. Сукупна дія зазначених факторів визначає фінансову стійкість територіальних громад як інтегральну характеристику їх здатності витримувати кризові навантаження та зберігати потенціал подальшого відновлення.

Можна стверджувати, що необхідність забезпечення інституційної узгодженості та стратегічного фінансового планування територіальних громад у повоєнний період зумовлена потребою відновлення керованості та передбачуваності місцевих фінансів в умовах обмежених ресурсів і підвищених зобов'язань [8]. Лише узгодженість рішень між рівнями публічного управління дозволить мінімізувати фрагментацію фінансових потоків і знизити

ризик дублювання видатків. Тому орієнтація на стратегічне фінансове планування дозволить сформувати довгострокові орієнтири бюджетної політики та підвищити стійкість місцевих бюджетів до майбутніх шоків.

Висновки. Таким чином, приходимо до висновку що необхідність формування цілісного механізму забезпечення фінансової стійкості територіальних громад у повоєнний період зумовлюється структурними обмеженнями місцевих бюджетів і зростанням відповідальності громад за результати соціально-економічного відновлення. При цьому підвищення бюджетної автономії є базовою умовою такої стійкості, оскільки воно розширює можливості самостійного формування доходної бази та оперативного прийняття фінансових рішень відповідно до локальних потреб. Водночас автономія без належної ефективності використання ресурсів не здатна буде забезпечити стабільність, що актуалізує необхідність впровадження механізмів раціонального розподілу видатків і посилення фінансової дисципліни. Орієнтація такого механізму на довгострокову економічну спроможність дозволить узгодити поточні бюджетні рішення з цілями відновлення, інвестиційного розвитку та нарощення фінансового потенціалу громад, що й формує основу їх стійкого функціонування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Дзямулич М. І., Назарук А. Я. Концепція смарт-розвитку територіальних громад в Україні. Сучасні кризові явища в економіці та проблеми облікового, контрольного та аналітичного забезпечення управління підприємством : матеріали XVI Міжнародної науково-практичної конференції, 25 травня 2024 р., Луцьк : ВІП ЛНТУ, 2024. С. 63–65.
2. Дзямулич М. І., Назарук А. Я. Цифрова соціальна економіка сільських територій: резильєнтність робочої сили, психологічні моделі управління та аудит персоналу як основа гідної праці. *Економічні науки: збірник наукових праць Луцького національного технічного університету. Серія «Регіональна економіка»*. 2025. № 22(87). С. 62–69.
3. Довганик Н. М., Чалюк Ю. О. Типологізація реформ місцевого самоврядування. *Вчені записки ТНУ ім. В. І. Вернадського. Серія: Економіка і управління*. 2020. Т. 31(70). № 4. С. 42–47.
4. Каленюк І. С., Чалюк Ю. О. Модернізація соціальних послуг на основі соціальних інновацій, цифрових технологій та Fintech. *Сталий розвиток економіки*. 2025. № 5(56). С. 358–365.
5. Подзізей О. О., Шматковська Т. О. Теоретичні засади відновлення конкурентоспроможності територіальних громад і регіонів. *Галицький економічний вісник*. 2023. Том 82. № 3. С. 12–18.
6. Содома Р., Дубневич Ю., Марків Г., Шматковська Т. Моніторинг соціально-економічного розвитку територіальних громад. *Аграрна політика і вдосконалення економічних відносин в АПК*. 2021. № 4(28). С. 24–30.
7. Східницька Г. В., Шматковська Т. О., Хірівський Р. П. Фінансова безпека територіальних громад в умовах децентралізації під час дії військового стану. *Актуальні питання економічних наук*. 2025. № 7.
8. Чалюк Ю. О. Глобальні соціально-економічні наслідки російсько-української війни. *The Russian-Ukrainian war (2014–2022 (sad) historical, political, cultural-educational, religious, economic, and legal aspects : Scientific monograph*. Riga, Latvia : «Baltija Publishing», 2022. С. 357–364.
9. Чалюк Ю. О. Срібна економіка: демографічні зміни та економічні можливості. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі*. 2023. № 1(107). С. 50–59.
10. Чалюк Ю. О., Довганик Н. М. Євроінтеграційна стратегія сучасного українського суспільства. Міжнародна політологія: навч. посібник. Київ : КНЕУ, 2022. С. 258–282.
11. Dziamulych, M., Myskovets, I., Zubko, A., Tereshchuk, O., Baidala, V., Voichuk, M. Formation of the natural resource economics in the system of environmental and economic security. *AD ALTA: Journal of interdisciplinary research*. 2022. Vol. 12(2). Special Issue XXX. P. 142–146.
12. Open Budget : веб-сайт. URL: <https://openbudget.gov.ua/> (дата звернення 15.01.2026).

REFERENCES:

1. Dziamulych, M. I., & Nazaruk, A. Ya. (2024) Kontseptsia smart-rozvytku terytorialnykh hromad v Ukraini. [The concept of smart development of territorial communities in Ukraine]. *Suchasni kryzovi yavyscha v ekonomitsi ta problemy oblikovoho, kontrolnoho ta analitychnoho zabezpechennia upravlinnia pidpriemstvom: XVI Mizhnarodna naukovo-praktychna konferentsia* (Lutsk, May 25, 2024), Lutsk: VIP LNTU, pp. 63–65. (in Ukrainian)
2. Dziamulych, M. I., & Nazaruk, A. Ya. (2025) Tsyfrova sotsialna ekonomika silskykh terytorii: rezylientnist robochoi syly, psykhologichni modeli upravlinnia ta audyt personalu yak osnova hidnoi pratsi [Digital social economy of rural areas: workforce resilience, psychological management models and personnel audit as the basis of decent work]. *Ekonomichni nauky: zbirnyk naukovykh prats Lutskoho natsionalnoho tekhnichnoho universytetu. Seriiia «Rehionalna ekonomika» – Economic sciences: collection of scientific works of Lutsk National Technical University. Series “Regional Economy”*. 2025. № 22(87). P. 62–69.
3. Dovhanyk, N. M., & Chaliuk, Yu. O. (2020) Typolohizatsiia reform mistsevoho samovriaduvannia [Typology of local self-government reforms]. *Vcheni zapysky TNU im. V. I. Vernadskoho. Seriiia: Ekonomika i upravlinnia – Scientific Notes of the V. I. Vernadsky TNU. Series: Economics and Management*, vol. 31(70), part 4, pp. 42–47.
4. Kaleniuk, I. S., & Chaliuk, Yu. O. (2025) Modernizatsiia sotsialnykh posluh na osnovi sotsialnykh innovatsii, tsyfrovyykh tekhnolohii ta Fintech [Modernization of social services based on social innovation, digital technologies and Fintech]. *Stalyi rozvytok ekonomiky – Sustainable economic development*, vol. 5(56), pp. 358–365.
5. Podzizei, O. O., & Shmatkovska, T. O. (2023) Teoretychni zasady vidnovlennia konkurentospromozhnosti terytorialnykh hromad i rehioniv [Theoretical principles of restoring the competitiveness of territorial communities and regions]. *Galytskyi ekonomichnyi visnyk – Galician Economic Bulletin*, vol. 82(3), pp. 12–18.
6. Sodoma, R., Dubnevych, Yu., Markiv, G., & Shmatkovska, T. (2021) Monitoryng socialno-ekonomichnogo rozvytku terytorialnykh hromad [Monitoring of socio-economic development of territorial communities]. *Visnyk LNAU. Seria Ekonomika APK – Bulletin of LNAU. Series Economics of agro-industrial complex*, vol. 28, pp. 24–30.

7. Skhidnytska, H. V., Shmatkovska, T. O., & Khirivskyi, R. P. (2025) Finansova bezpeka terytorialnykh hromad v umovakh detsentralizatsii pid chas dii viiskovoho stanu [Financial Security of Territorial Communities in the Context of Decentralisation under Martial Law]. *Aktualni pytannia ekonomichnykh nauk – Current Issues of Economic Sciences*, vol. 7.
8. Chaliuk, Yu. O. (2022) Hlobalni sotsialno-ekonomichni naslidky rosiisko-ukrainskoi viiny [Global socio-economic consequences of the Russian-Ukrainian war]. In *The Russian-Ukrainian war (2014–2022 (sad) historical, political, cultural-educational, religious, economic, and legal aspects*. «Baltija Publishing», Riga, pp. 357–364. (in Ukrainian)
9. Chaliuk, Yu. O. (2023) Sribna ekonomika: demografichni zminy ta ekonomichni mozhlyvosti [The Silver Economy: Demographic Change and Economic Opportunity]. *Naukovyi visnyk Poltavskoho universytetu ekonomiky i torhivli – Scientific Bulletin of the Poltava University of Economics and Trade*, vol. 1(107), pp. 50–59.
10. Chaliuk, Yu. O., & Dovhanyk, N. M. (2022) Evrointehratsiina stratehiia suchasnoho ukrainskoho suspilstva [European Integration Strategy of Modern Ukrainian Society]. In *Mizhnarodna politolohiia: navch. posibnyk [International Political Science: Textbook]*. Kyiv, pp. 258–282. (in Ukrainian).
11. Dziamulych, M., Myskovets, I., Zubko, A., Tereshchuk, O., Baidala, V., & Voichuk, M. (2022) Formation of the natural resource economics in the system of environmental and economic security. *AD ALTA: Journal of interdisciplinary research*, vol. 12(2), special issue XXX, pp. 142–146.
12. Open Budget. Available at: <https://openbudget.gov.ua/> (accessed January 15, 2026).

Дата надходження статті: 08.12.2025

Дата прийняття статті: 17.12.2025

Дата публікації статті: 29.12.2025